

УДК 378.018.8:373.3.011.3-051:37.015.31
DOI: 10.31499/2706-6258.2(6).2021.247637

ПЕДАГОГІЧНА ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗНАЧИМИЙ КОМПОНЕНТ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Макарчук Вікторія, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри виховних технологій та педагогічної творчості, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-1383-121X

E-mail: makarchukvika10@gmail.com

У статті проаналізовано педагогічну творчість як значущий компонент у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Розглянуто поняття «творчість», «педагогічна творчість» у контексті професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи. Акцентовано на тому, що фундаментом для формування педагогічної творчості майбутніх учителів початкової школи у закладі вищої педагогічної освіти є педагогічна взаємодія, у якій викладач і здобувач вищої освіти виступають суб'єктами творення освітнього середовища.

Ключові слова: творчість і креативність; педагогічна творчість; майбутній учитель початкової школи; професійна підготовка; освітнє середовище; заклад вищої освіти; професійні компетентності; молодші школярі; педагогічна взаємодія.

PEDAGOGICAL CREATIVITY AS A SIGNIFICANT COMPONENT IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING OF THE FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHER

Makarchuk Victoriya, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Educational Technologies and Pedagogical Creativity, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-1383-121X

E-mail: makarchukvika10@gmail.com

The main components that make up the professional activity of a teacher are professional knowledge and skills, didactic, communicative, organizational, research and creative abilities. Among the mentioned components of the pedagogical activity, one of the most significant is creative, because today society needs a specialist who has not only a functional readiness for professional activity but also develops as a creative person with clear goals. The new Ukrainian school needs a primary school teacher, who is creative in his work with junior schoolchildren. The effectiveness of the activities largely depends on how creative their pedagogical position will be, the formation of which takes place in the higher education environment of the university. The article analyses pedagogical creativity as a significant component in the process of professional training of future primary school teachers. The concept of "creativity", "pedagogical creativity" in the context of professional training of future primary school teachers of higher education institutions is considered. The paper reveals that the formation of pedagogical creativity is facilitated by the introduction of technological elements of personality-oriented learning in lectures, seminars and practical classes. The author emphasized that

the foundation for the formation of pedagogical creativity of future primary school teachers is pedagogical interaction, in which the teacher and the applicant are subjects of the educational environment of the pedagogical institution of higher education, the formation of cognitive interests and needs of students, control and self-control. It was found that pedagogical creativity is a significant component in the professional activity of primary school teachers, and hence in the training of future primary school teachers in higher education, as it is a necessary condition for the educational process, which gives teachers the opportunity to act original and creative in different situations that optimizes the learning process of junior students.

Keywords: *creativity; pedagogical creativity; future primary school teacher; professional training; educational environment; higher education institution; professional competencies; junior schoolchildren; pedagogical interaction.*

Професійна педагогічна освіта є провідним соціокультурним інститутом розвитку сучасного суспільства. Найчастіше оцінка професіоналізму майбутнього педагога будується на результатах іспитів, тоді як повинна ґрунтуватися на аналізі його діяльності під час навчання у закладі вищої освіти. При цьому особливо важливим є те, наскільки розвинені здібності майбутнього фахівця критично мислити, міркувати, знаходити креативні рішення щодо поставлених завдань, виявляти нестандартні шляхи усунення труднощів тощо.

Особливої актуальності набуває проблема підготовки майбутнього вчителя, що пов'язана з упровадженням професійного стандарту за професією «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» (2020). У відповідному документі конкретизовано професійні компетентності, якими має володіти вчитель початкових класів: мовно-комунікативна; предметно-методична; інформаційно-цифрова; психологічна; емоційно-етична; педагогічне партнерство; інклюзивна; здоров'язберезувальна; проєктувальна; прогностична; організаційна; оцінювально-аналітична; інноваційна; рефлексивна; здатність до навчання впродовж життя [7]. Ці компетентності невід'ємно пов'язані із формуванням педагогічної творчості майбутнього вчителя початкової школи.

До основних компонентів, що становлять професійну діяльність педагога, належать професійні знання і вміння, дидактичні, комунікативні, організаторські, дослідницькі та творчі здібності. Серед перерахованих компонентів педагогічної діяльності одним із найбільш значущих є творчий, адже суспільству сьогодні потрібен спеціаліст, який не тільки професійно готовий до роботи в закладі загальної середньої освіти, а й розвивається як творча особистість, що має яскраво виражені цільові установки.

Нова українська школа потребує вчителя початкових класів, який креативно підходить до роботи з учнями молодшого шкільного віку. Результативність їхньої діяльності багато в чому залежить від того, наскільки творчою буде їхня педагогічна позиція, формування якої відбувається в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

У значній кількості досліджень і публікацій увага науковців зосереджена на різних аспектах професійної підготовки майбутніх учителів (В. Безлюдна, М. Бубнова, Л. Поліщук, Л. Хоружа та багато ін.). Однак зміна освітньої парадигми призвела до зосередження уваги педагогів та науковців (А. Дудік, Н. Кічук, З. Курлянд, І. Радченя, С. Сисоєва та ін.) на значущості такого феномена, як педагогічна творчість у професійної підготовки майбутнього педагога.

Проте проблема формування педагогічної творчості як компонента у процесі

професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи не була предметом самостійного дослідження.

Нині у наукових джерелах представлені різні погляди на сутність поняття творчість та педагогічна творчість.

Педагогічна творчість – це галузь загальної педагогіки, яка вивчає закони та закономірності: формування творчої особистості, розвитку та саморозвитку її творчих можливостей у процесі освіти та навчання; створення психолого-педагогічних умов для прояву творчого потенціалу в суспільно корисних та індивідуально значущих для неї видах життєдіяльності [1].

Н. Кічук трактує це поняття як найважливіший критерій якісного становлення особистості вчителя сучасної школи, який виявляється насамперед у соціальній потребі у творчій праці; педагогічна творчість має стати рисою кожного педагога, тобто набути масового характеру [4].

Ми поділяємо позицію І. Радченя, яка розглядає творчість як необхідну умову у здійсненні педагогом професійної діяльності, виявлення якої зумовлюється наявністю окремих творчих здібностей і спеціальної професійної підготовки, що здійснюється і в умовах ЗВО [8].

Актуальним, в аспекті досліджуваної нами проблеми, є визначення поняття «педагогічна творчість» С. Сисоєвою, яка розглядає його в ракурсі діяльності педагога, що спрямована на досягнення максимально можливого пізнавального, виховного й розвивального результату під час навчання школярів [10].

Отже, аналіз психолого-педагогічних досліджень показує, що проблемі розвитку педагогічної творчості вчителя початкової школи відводилося одне з провідних місць в освітній діяльності у працях закордонних та вітчизняних науковців. Проте, попри значний інтерес науковців до означеної проблеми, залишається недостатня теоретико-практична розробленість основ педагогічної творчості як значущого компонента у професійній діяльності вчителя початкової школи. У зв'язку з цим набула актуальності проблема підготовки вчителя початкової школи через формування у нього творчої педагогічної діяльності.

Метою статті є розгляд сутності феномена «педагогічна творчість» і визначення ролі педагогічної творчості в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи.

Відповідно до специфіки педагогічної творчості формується і творча особистість педагога. Творчість тісно пов'язана із гармонійністю і всебічністю – тими якостями особистості, які забезпечують безмежність її суттєвої самореалізації. За своєю суттю людина невичерпна, якщо вона сама себе не обмежує, перетворюючи засоби життя в індивідуальну мету, окремий бік або форму життєдіяльності в єдиний спосіб життя [6, с. 68].

Процес формування творчої особистості майбутнього вчителя як суб'єкта творчих соціальних відносин і творчої діяльності за своєю суттю є педагогічним управлінням розвитком потенційних творчих можливостей майбутнього педагога, формування у нього таких творчих якостей, які забезпечують успішність у подальшій педагогічній діяльності, індивідуальне становлення майбутнього педагога як суспільно активної особистості [9].

Значну роль у розвитку творчої особистості майбутніх педагогів відіграє

естетично правильно організоване освітнє середовище закладу вищої освіти, яке включає в себе такі складові, як інтер'єр приміщень, естетична організація освітнього процесу, предмети естетичного циклу [11, с. 23].

Аналіз психолого-педагогічної літератури з означеної проблеми показує, що для розвитку педагогічної творчості в процесі фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи необхідно створити умови для виявлення творчої індивідуальності, здатності до самовдосконалення, сформувати емоційно сприятливе освітнє середовище розвитку творчості в культурно-освітньому просторі закладу вищої освіти.

Усе вищепераховане дозволить майбутнім учителям початкової школи створювати різноманітні оригінальні ідеї, креативно вирішувати складні завдання, володіти інноваційними освітніми технологіями у подальшій професійній діяльності.

Для ефективного розвитку педагогічної творчості у майбутніх учителів початкової школи необхідно удосконалювати методи й форми та засоби освітньої діяльності, а саме: проведення студентських олімпіад, конференцій, тренінгів, вебінарів, коучингу, виробничих практик, майстер-класів, що є ефективним засобом реалізації творчих здібностей здобувачів вищої освіти, стимулювання потреби у формуванні фахових компетенцій, мотивації до активної навчально-пізнавальної діяльності.

Формуванню педагогічної творчості майбутніх учителів початкової школи сприяють використання під час аудиторних занять основних завдань особистісно орієнтованого навчання (спрямованість на творчий потенціал та розкриття індивідуальних можливостей та здібностей здобувачів вищої освіти; позитивна атмосфера співпраці, розвиток педагогічного мислення, залучення до самостійної творчої діяльності, забезпечення успіху у розв'язанні педагогічних ситуацій, створенням сприятливого освітнього середовища).

Фундаментом для формування педагогічної творчості є педагогічна взаємодія, у якій викладач і здобувач вищої освіти виступають суб'єктами творення освітнього середовища закладу вищої педагогічної освіти, формування пізнавальних інтересів і потреб студентської молоді, вибору засобів їхнього досягнення, контролю та самоконтролю. Така педагогічна взаємодія є особистісно зорієнтованою, а процеси творчого розвитку кожного її суб'єкта – взаємозумовленими та взаємопов'язаними [2].

При вивченні педагогічних дисциплін необхідно знайомити здобувачів вищої освіти з проектною діяльністю, давати виконувати творчі завдання, застосовувати цікаві форми виховної роботи, організовувати ігри, ініціювати роботу з інтернет-ресурсами тощо. Необхідно створювати умови для вивчення здобувачами вищої освіти теоретичних засад інноваційних технологій навчання і виховання, для формування та розвитку вмінь виявляти і вирішувати педагогічні проблеми, для вдосконалення навичок ефективного педагогічного спілкування та успішної спільної діяльності в освітньому процесі.

Варто зазначити, що у стратегії розвитку творчості у майбутніх учителів початкової освіти слід розрізняти принаймні три фази:

- інформаційно-збагачувальна (I–II курси навчання, де педагогічні зусилля зацентровано на випереджувальне збагачення інтелектуальної ініціативи майбутнього педагога у навчально-пізнавальній діяльності, а провідними засобами є розв'язання педагогічних ситуацій та педагогічних задач);

- модифікаційна фаза (III курс навчання), у межах якої домінантою педагогічної уваги виступає організація інтерпретаційної діяльності здобувачів вищої освіти, а метою – інтерпретувати сенс, наприклад, педагогічних плакатів (типу: «Сучасна школа: доріканням немає кінця»);
- креативна фаза (IV курс навчання), що збігається із прикінцевим етапом бакалаврату, де пріоритетне значення набуває проєктна просоціальна діяльність здобувача вищої освіти – їхнє занурення у національно-історичні, культурно-просвітницькі, оздоровчі, освітні, екологічні, спортивно-туристичні, комунікативні, культурно репрезентовані проєкти, зокрема регіональної проблематики [6, с. 65].

Значний інтерес у здобувачів вищої освіти викликають творчі заходи в позааудиторній роботі, що забезпечують інтерес до творчої педагогічної праці, емоційне сприйняття і задоволення результатами такої праці, спонукають до розвитку особистісних та професійних якостей. Такими заходами є конкурси педагогічних ідей, педагогічні челенджі, кросворди, флеш-моби, педагогічне лото, педагогічний КВК, педагогічні квести, вікторини, проєкти, тренінги, фестивалі педагогічної творчості тощо.

Саме неформальна обстановка, доброзичлива психологічна атмосфера, якими характеризується проведення позааудиторних творчих заходів, сприяють тому, що майбутні педагоги стають не тільки розкутими, впевненими, виявляють творчий підхід у вирішенні творчих завдань, а й впливають на формування лідерських якостей, умінь роботи в команді, *soft skills*, покращення психологічного клімату в студентській групі, доброзичливого ставлення один до одного, оскільки ці заходи здебільшого мають змагальний характер [4, с. 20].

Об'єктивними умовами розвитку педагогічної творчості є:

- позитивний емоційно-психологічний клімат у колективі;
- рівень розвитку наукового знання в психолого-педагогічній і спеціальній сферах;
- наявність адекватних засобів навчання і виховання;
- наукова обґрунтованість методичних рекомендацій і установок;
- матеріально-технічне обладнання педагогічного процесу;
- наявність суспільно-необхідного часу.

Суб'єктивними умовами розвитку педагогічної творчості є:

- знання головних закономірностей і принципів цілісного освітнього процесу;
- високий рівень загальної культури викладача;
- володіння сучасними концепціями підготовки фахівця;
- прагнення до творчості, розвинуте педагогічне мислення і рефлексія;
- уміння ухвалювати оперативні рішення у нестандартних ситуаціях;
- проблемне бачення та володіння педагогічними технологіями [5].

Можливими шляхами підвищення рівня розвитку педагогічної творчості майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки в умовах закладу вищої педагогічної освіти можуть бути:

- створення творчої атмосфери, здорового морально-психологічного клімату; утвердження демократичного стилю спілкування в колективі здобувачів

- вищої освіти і викладачів, свободи критики, творчих дискусій;
- створення позитивної мотивації й особистої установки здобувача вищої освіти на розуміння необхідності підвищення рівня саморозвитку, творчого педагогічного потенціалу, опанування системи знань і вмінь з особистісно орієнтованого навчання;
- використання різноманітних форм і засобів самореалізації особистості, збільшення самостійного навантаження здобувачів вищої освіти за рахунок його урізноманітнення; надання їм права вибору змісту підготовки з предметів педагогічного блоку і способів їхнього засвоєння;
- використання педагогічних конструкцій для створення творчих ситуацій (розв'язання творчих задач; вирішення навчальних проблем; дискусій; критичного аналізу прочитаного; виконання різноманітних творчих завдань; навчальна експериментальна і дослідницька діяльність; ігрова діяльність);
- стимулювання майбутнього вчителя щодо виявлення творчості й активності під час навчальної діяльності [1].

Осмыслиючи вищевикладене, вважаємо, що педагогічна творчість є значущим компонентом у професійній діяльності вчителя початкової школи, а тому й у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти, оскільки є необхідною умовою здійснення освітнього процесу, що надає педагогові можливість діяти оригінально та креативно в різноманітних ситуаціях й оптимізує процес навчання молодших школярів.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у вивченні творчого потенціалу майбутніх учителів початкових класів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волинець К. І. Формування творчого педагогічного потенціалу майбутнього вчителя в умовах професійної освіти в університеті. *Перлини наукового пошуку*: зб. наук. ст. Хмельницький: ХмЦНИ, 2013. С. 34–44.
2. Енциклопедія освіти: акад. пед. наук України / за заг. ред. В. Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Кічук Н. В. Формування творчої особистості вчителя. Київ: Либідь, 1991. 96 с.
4. Курлянд З. Н. Формування творчої педагогічної позиції майбутніх учителів у процесі професійної підготовки. *Інноваційна педагогіка*. Херсон: Гельветика, 2019. Вип. 19. Т. 2. С. 17–22.
5. Михайлишин Р. Педагогічна творчість – компонент фахової підготовки сучасного педагога. *Педагогічна освіта і наука в умовах класичного університету: традиції, проблеми, перспективи*: зб. наук. пр.: у 3 т. / ЛНУ імені Івана Франка. Львів, 2013. Т. 3: Педагогічна думка, освіта, персоналії: теоретичний, історичний, компаративістський підходи / за ред. М. Євтуха, Д. Герцока, К. Шмида. С. 219–230.
6. Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи : монографія / за ред. Н. В. Гузій. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. 427 с.
7. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)»: затв. наказом М-ва розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.20.13 р. № 2736. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> (дата зверення: 14.09.2021).
8. Радченя І. В. Формування життєвотворчого потенціалу в майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харків,

2020. 288 с.
9. Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості: підручник. Київ: Міленіум, 2006. 344 с.
 10. Сисоева С. О. Педагогічна творчість учителя: Визначення, теоретична модель, функції підготовки. *Педагогіка і психологія*. 1998. С. 255.
 11. Щербаківа Т. Н. Творчество в деятельности современного педагога. *Актуальные вопросы современной педагогики: материалы IV Междунар. науч. конф.* (Уфа, нояб. 2013 г.). Уфа: Лето, 2013. С. 21–25.

REFERENCES

1. Volynets, K. I. Formuvannia tvorchoho pedahohichnoho potentsialu maibutnoho vchytelia v umovakh profesiinoї osvity v universyteti. *Perlyny naukovoho poshuku – Pearls of scientific research*, 34–44 [in Ukrainian].
2. Entsyklopediia osvity. (2008). V. H. Kremen (Ed.). Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
3. Kichuk, N. V. (1991). Formuvannia tvorchoї osobystosti vchytelia. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
4. Kurliand, Z. N. (2019). Formuvannia tvorchoї pedahohichnoї pozytsii maibutnikh uchyteliv u protsesi profesiinoї pidhotovky. *Innovatsiina pedahohika – Innovative pedagogy*, 19, 17–22 [in Ukrainian].
5. Mykhailyshyn, R. Pedahohichna tvorchist – komponent fakhovoi pidhotovky suchasnoho pedahoha. Pedahohichna osvita i nauka v umovakh klasychnoho universytetu: tradytsii, problemy, perspektyvy (Vols. 1–3); Vol. 3: Pedahohichna dumka, osvita, personalii: teoretychnyi, istorychnyi, komparatyvistskyi pidkhody. (2013). M. Yevtukha, D. Hertsiuka, K. Shmyda (Eds.). Lviv [in Ukrainian].
6. Pedahohichna tvorchist, maisternist, profesionalizm u systemi pidhotovky osvitianskykh kadrov: zdobutky, poshuky, perspektyvy. N. V. Huzii (Ed.). (2015). Kyiv [in Ukrainian].
7. Profesiinyi standart za profesiiamy “Vchytel pochatkovykh klasiv zakladu zahalnoi serednoi osvity”, “Vchytel zakladu zahalnoi serednoi osvity”, “Vchytel z pochatkovoї osvity (z diplomom molodshoho spetsialista)”: zatv. nakazom M-va rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy vid 23.20.13r. № 2736. (2013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text> [in Ukrainian].
8. Radchenia, I. V. (2020). Formuvannia zhyttievotvorchoho potentsialu v maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
9. Sysoieva, S. O. (2006). Osnovy pedahohichnoї tvorchosti. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
10. Sysoieva, S. O. (1998). Pedahohichna tvorchist uchytelia: Vyznachennia, teoretychna model, funktsii pidhotovky. *Pedahohika i psykholohiia – Pedagogy and psychology*, 255 [in Ukrainian].
11. Shherbakova, T. N. (2013). Tvorchestvo v dejatelnosti sovremennogo pedagoga. *Aktualnye voprosy sovremennoj pedagogiki: proceedings of the IV Scientific Conference*. Ufa: Lето, 21–25 [in Ukrainian].